

Jadranka Đorđević Crnobrnja

Etnografski inštitut SANU

Beograd, Srbija

jadranka.djordjevic@ei.sanu.ac.rs

Migracije in kulturna prežemanja: Slovenci v Srbiji

Migracije – izraz, ki obsega in povzema cel spekter družbenih pojavov. Ko govorimo o migracijah, se neizogibno pojavljajo vprašanja, ki se začenjajo z: »kdo, kje, kako, zakaj, kdaj ...« oziroma vprašanja glede vzrokov in posledic migracij in migracijskih gibanj. V tem kontekstu se zagotovo pojavi tudi vprašanje njihovega trajanja. Razlogi, ki ljudi napeljejo k migracijam, so številni, razvrstiti jih je mogoče v več kategorij in glede na različne kriterije. Migracije so lahko izraz svobodne volje posameznika, lahko pa jih izzovejo vojni dogodki (pregoni, internacije), ekonomska in politična situacija v državi ali regiji in podoba. Migracije lahko obravnavamo z različnih aspektov (posameznika, skupnosti, migracijske/emigracijske družbe itd.) in v različnih kontekstih (kulturnem, ekonomskem, političnem, v kontekstu odnosa družba–posameznik itd.). Prav tako so posledice migracij izredno pomemben in navdihujoč predmet obravnav. V tem smislu se zdi pomembno usmeriti pozornost na kulturna prežemanja, do katerih pride tako med samimi migracijami kot po njihovi zaustavitvi. Kulturna prežemanja je mogoče prepoznati ne le kot posledico, pač pa tudi kot rezultat migracije, hkrati pa kot reakcijo, ki nastane v korelaciji z njo. Omenjeni proces je mogoče opaziti na tako rekoč vseh področjih kulture – kot na individualni, tako tudi na ravni skupnosti.

Migracije iz Slovenije v Srbijo predstavljajo pomembno in aktualno temo. To nas je na poseben način spodbudilo, da se v tretji številki časopisa *Slovenika* posvetimo migracijskim tokovom, ki so potekali iz Slovenije v Srbijo. *Slovenika* je časopis, ki objavlja tekste in prispevke, ki se konkretno dotikajo vprašanj iz življenja in kulture pripadnikov slovenske narodne manjšine v Srbiji, kar je predstavljalo dodatno vzpodbudo

za odločitev, da v njem objavimo prispevke na temo migracij pripadnikov slovenske narodne skupnosti. Hkrati je bil naš namen, da prikažemo, kako se je odvijal proces kulturnega prežemanja in kakšne so bile njegove posledice – tako na področju kulture priseljencev kot kulture sprejemne družbe. Želenih ciljev ni bilo lahko izpeljati, prvenstveno iz razloga, da je bila tematika, ki predstavlja topos pričujoče številke *Slovenike*, do sedaj v interesnem centru le peščice raziskovalcev. To velja predvsem za znanstveni diskurz v Srbiji.

V tematski številki so predstavljeni prispevki, ki se – s kronološkega vidika – dotikajo predvsem tistih migracij, ki so potekale iz Slovenije v Srbijo v 20. stoletju. Izjemo v tem pogledu predstavlja članek Marte Stojić Mitrović: »Nekateri izzivi terenskega proučevanja neavtoriziranih migracij v etnologiji in antropologiji: multilokacijske etnografske raziskave«, ki se nanaša na sodobne migracije, in sicer migracije oseb brez ustreznih uradnih dovoljenj (tim. neavtorizirane migracije). Omenjeni tekst je v pričujočo tematsko številko uvrščen predvsem zato, ker bralcem predstavlja eno od raziskovalnih metod (tim. multilokacijsko raziskovanje), kot tudi dinamiko proučevanja migracij. Zaradi prikazovanja posameznih situacij, s katerimi se srečujejo raziskovalci na terenu, in njihovega pojasnjevanja je članek še posebej pomemben za razumevanje problematike, vezane na raziskavanje migracij.

Članek Dijane Lukić »*Drugega skoraj ne ostaja, ko zapustiti milo domovino in si drugje domovja iskati* ali kratek pregled migracijskih tokov Slovencev v Vojvodino« priča o prvih priseljevanjih Slovencev na območje današnje Srbije. Članek je zasnovan na empiričnem gradivu, ki ga je avtorica zbrala kot rezultat terenskega raziskovanja v Vojvodini, in predstavlja koristno sintezo podatkov, s pomočjo katerih je mogoče oblikovati splošno predstavo o migracijah Slovencev v Vojvodino vse do začetka 80-ih let preteklega stoletja. V tem pogledu se zdi posebej pomemben vidik povezave med kolonizacijo, agrarno reformo in migracijami.

Delovne migracije Slovencev v Srbijo, predvsem moškega prebivalstva, imajo poseben pomen in jih je mogoče obravnavati kot samostojno vrsto v okviru migracijskih tokov med Slovenijo in Srbijo. Slovenci so se naseljevali predvsem v tista srbska mesta, kjer je obstajala potreba po določenih strokovnih profilih oziroma strokah. Nekatere od teh migracij so glede na obdobje trajanja zavzele začasen karakter. Pri tem je treba omeniti, da se je navedena situacija spreminjala, oziroma da ni vedno obstajala potreba po zgolj enem določenem poklicu. Tako je mogoče glede na stroko, ki so ji priseljenci pripadali, slediti ekonomskemu in industrijskemu razvoju v družbi sprejema. Priseljevanje rudarjev v Vojvodino se zdi pri tem še posebej zanimivo, o čemer priča tudi članek »Slovenska polka na Fruški gori: slovenski rudarji v rudniku oglja v Vrdniku« avtorja Vojislava Martinova. Avtor nas seznanja z vzorci priseljevanja in z življenjem rudarjev v Vrdniku. Iz teksta je hkrati moč razbrati

tudi načine, na katere so se odvijala kulturna prežemanja in prepletanja med kulturo, ki so jo izvajali priseljenci (npr. glasba in ples), in kulturnimi praksami večinskega prebivalstva omenjenega kraja

Obdobje druge svetovne vojne je, ko gre za migracije, prepoznavno po izgnanstvih in pregonih, ali z eno besedo – po migracijah, ki jih je mogoče opredeliti kot prisilne. V tem kontekstu Gordana Petković v članku »Akcija reševanja otrok srbske in slovenske narodnosti iz taborišča Sárvár med drugo svetovno vojno« pripoveduje o pregonu Slovencev in njihovem ujetništvu v taborišču Sárvár. Poseben doprinos tega članka predstavlja opis akcije reševanja otrok iz ujetništva. Da bi prikazala pomen celotne akcije, avtorica opiše delovanje Otroške bolnice v Novem sadu in vlogo, ki jo je v vseh teh aktivnostih imela srbska pravoslavna cerkvena občina Bačke eparhije. Tematika, ki jo članek obravnava, med drugim ponuja vpogled v različne oblike humanosti in solidarnostni odnos med srbsko in slovensko etnijo na območju Bačke v drugi svetovni vojni. Članek »Odmev vojne travme: na dolgih progah med Mariborom in Kraljevim« avtorice Silvije Krejaković predstavlja svojevrsten uvod v problematiko z vojno izzvanih migracij, ki so se tekom druge svetovne vojne dogajale na teh območjih in se konkretno tičejo pregona slovenskega prebivalstva v Kraljevo in na območje današnje Srbije. Omenjeni tekst predstavlja poseben doprinos k problematiki ustvarjanja in ohranjanja vezi med prebivalci Maribora in Kraljeva. Pri tem je opazna vez med pojavom tim. bratenja med mesti, ki je prepoznavno predvsem v obdobju socializma ter nekdanje SFRJ, in na ta način izzvanih migracij.

Do sedaj smo govorili o migracijah, ki se nanašajo na gibanje prebivalstva. Kaj pa se ob selitvi ali po prihodu v družbo sprejema dogaja s predmeti, ki so jih ljudje uporabljali pred potovanjem? Ali se ti selijo skupaj s svojimi lastniki? Gre za izredno zanimivo tematiko, ki nam jo v svojem članku »Srbija v SEM-u, Slovenija v EM-u« poskuša približati Vesna Bižić-Omčikus. Avtorica bralce spoznava s posameznimi materialnimi predmeti, ki so jih priseljenci iz Slovenije uporabljali v vsakodnevnem življenju in so kasneje postali sestavni del zbirke Etnografskega muzeja v Beogradu. Hkrati tudi izvemo, da se v zbirkah Etnografskega muzeja v Ljubljani nahajajo predmeti, ki so bili v začetku in sredi 20. stoletja preneseni z območja Srbije. K nastanku te zbirke je v veliki meri prispeval tudi etnolog Niko Županič.

Na podlagi naslovov prispevkov, objavljenih v pričujoči številki *Slovenike*, je mogoče ugotoviti, da so migracijska gibanja slovenskega prebivalstva v Srbijo obravnavana z različnih aspektov in v različnih kontekstih. Članki kažejo na to, da so bile migracije Slovencev v Srbijo prisotne tako rekoč skozi celo 20. stoletje, s tem da njihova intenzivnost in obseg nista predstavljala konstante. To je povsem razumljivo, če imamo v mislih, da so bila ta (kot pravzaprav tudi vsaka druga) migracijska gibanja odvisna od sklopa okoliščin, oziroma da je na njih

istočasno vplivalo večje število faktorjev. Teme, s katerimi so se ukvarjali avtorji omenjenih raziskav, so obravnavane in analizirane z zgodovinske in etnološke perspektive ter se nanašajo predvsem na migracije iz Slovenije v Srbijo v preteklem stoletju.

Vsi članki skupaj predstavljajo pomemben doprinos k poznavanju in razumevanju problematike migracij prebivalstva Slovenije na območje Srbije. Ponujajo nam vpogled v migracijske tokove in hkrati puščajo dovolj prostora za poglobljena in razširjena raziskovanja ne le na tem mestu obravnavanih, pač pa tudi mnogih drugih tem, povezanih z migracijami v omenjenih prostorskih okvirih.

Sodobna migracijska gibanja slovenskega prebivalstva v Srbijo oziroma migracije, s katerimi se soočamo danes, prepoznavamo kot izredno aktualne in navdihujoče. Kljub temu so tudi te danes nezadostno raziskane. Ostaja upanje, da bomo v eni od prihodnjih številčk *Slovenike* imeli priložnost, da se spoznamo tudi z rezultati raziskav tovrstnih migracij.

Na koncu se želim zahvaliti vsem avtorjem za sodelovanje in trud, da bi s svojimi teksti prispevali k vidnosti in prepoznavnosti procesov, povezanih z migracijskimi tokovi Slovencev v Srbijo, tudi izven strogo znanstvenega diskurza. Velika hvaležnost gre predvsem glavni in odgovorni urednici časopisa *Slovenika*, kolegici Biljani Milenković-Vuković, tako za povabilo, da postanem urednica tematske številke, kot tudi za uporabne predloge, sugestije in podporo, ki mi jo je ob tem nudila. Hvaležna sem tudi recenzentom in vsem ostalim, ki so pomagali, da pričujoča številka *Slovenike* zagleda luč sveta.